

บทที่ 4

ลักษณะของการกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดและ ต้องรับโทษในกฎหมายอาญากับในพระวินัย

1. บทนำ

มีพุทธภาษิตบทหนึ่งในเมวมงคลสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ทวยเทพ และหมู่มนุษย์ว่า "วินโย จ สลิกฺขิตฺโต เอตมฺมงฺคฺลมฺตฺตม" แปลว่า วินัยที่ศึกษาดีแล้วเป็นมงคลอย่างสูงสุด หมายความว่าผู้ที่มิวินัยย่อมนำความเป็นมงคลมาสู่ทั้งตนเองและสังคม ท่านได้แยกแยะความหมายตามรากศัพท์ของคำว่า "วินัย" ว่ามาจาก "วิ" กับ "นฺ" ซึ่งสามารถจำแนกความหมายออกเป็น 3 ประการคือ

1. นำไปวิเศษหรือนำไปดี หมายถึงวินัยทำให้คนเป็นผู้วิเศษหรือคนดีขึ้น
2. นำไปแจ้ง หมายถึงว่าผู้อื่นจะแลเห็นได้อย่างแจ่มแจ้งว่าคนนั้นเป็นคนที่ดีแท้หรือไม่ก็ดูกันที่ความมีวินัย
3. นำไปต่าง หมายถึง ความมีวินัยเป็นเครื่องแยกความแตกต่างระหว่างคนดีกับคนไม่ดี¹ นอกจากนี้ท่านยังได้แยกวินัยออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ วินัยทางโลกและวินัยทางธรรม วินัยทางโลกหมายถึงระเบียบแบบแผนที่ใช้จัดระเบียบสังคม อาจจะมีชื่อว่า พระราชบัญญัติบ้าง พระราชกฤษฎีกาบ้าง กฎหมายบ้าง ส่วนวินัยทางธรรมท่านยังได้แยกย่อยออกเป็น 2 ประการ คือ อคคาริยวินัย กับ อนาคาริยวินัย อคคาริยวินัย หมายถึงวินัยของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนที่พึงประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ตัวเองและสังคมใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งมีอยู่มากมายแต่ที่พอจะยกตัวอย่างให้เห็นกันง่าย ๆ เช่น คีลห้า คีลแปด เป็นต้น ส่วนอนาคาริยวินัย หมายถึงวินัยของบรรพชิตหรือภิกษุสงฆ์ ที่มีมาในพระปาติโมกข์และอภิสมาจาร²

ตามที่กล่าวมานี้จึงเห็นได้ว่าทั้งกฎหมายและพระวินัยบัญญัติต่างก็เป็น "วินัย" กฎหมายเป็นวินัยทางโลก เป็นวินัยของรัฐ ออกโดยรัฐราชบัณฑิต ใช้ปกครองพลเมืองในชาติเพื่อให้อยู่ร่วมกัน

อย่างมีความสุข ส่วนพระวินัยบัญญัติเป็นวินัยของศาสนา ของพุทธจักร ออกโดยพระพุทธเจ้า ซึ่งในที่นี้จะเน้นเฉพาะพระวินัยที่ใช้ปกครองภิกษุสงฆ์ จำนวน 227 ข้อ

การกระทำผิดกฎหมายและพระวินัยต่างก็ได้รับโทษ หรือต้องโทษ ฉะนั้นเพื่อความกระจ่างแจ้งของกระบวนการต้องโทษของทั้งสองลักษณะนี้ เราจะได้กล่าวถึงลักษณะของการต้องโทษในกฎหมายและในพระวินัย ซึ่งจะได้แยกกล่าวรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

2. ลักษณะของกฎหมายกับลักษณะของพระวินัย

2.1 ลักษณะของกฎหมาย

2.1.1 ลักษณะของกฎหมายทั่วไป ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ว่าลักษณะของกฎหมายทั่วไป คือ

- 1 ต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับ มิใช่ประกาศเชิญชวน หรือคำขอร้อง
- 2 ต้องเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับที่ออก โดยรัฐอธิปัตย์
- 3 ต้องเป็นข้อบังคับที่ใช้ได้ทั่วไป ทุกคนที่เป็นพลเมืองของรัฐจะต้องปฏิบัติตามแม้จะเต็มใจหรือไม่ก็ตาม

4 ต้องมีสภาพบังคับ ถ้าใครละเมิดฝ่าฝืนจะต้องถูกลงโทษตามกฎหมาย

2.1.2 ลักษณะของกฎหมายอาญา การแบ่งประเภทของกฎหมายอย่างกว้าง ๆ อาจแบ่งได้หลายแบบสุดแล้วแต่ปราชญ์ทางกฎหมายแต่ละท่านจะถือหลักเกณฑ์ใดในการแบ่ง มีปราชญ์หลายท่านได้แบ่งกฎหมายออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

- 1 กฎหมายเอกชน ได้แก่กฎหมายที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับเอกชน เช่น กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นต้น
- 2 กฎหมายมหาชน ได้แก่กฎหมายที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือหน่วยงานของรัฐกับเอกชนหรือราษฎร
- 3 กฎหมายระหว่างประเทศ ได้แก่กฎหมายที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐ หรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ในกฎหมาย 3 ประเภทนี้ กฎหมายอาญาจัดอยู่ในกฎหมายมหาชน³

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของกฎหมายอาญาไว้ว่า "กฎหมายที่ตราขึ้นเพื่อรักษาความปลอดภัยของประเทศและของเอกชน และรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง, บทบัญญัติของกฎหมายที่มีบทลงโทษทางอาญาเป็นกฎหมายอาญาทั้งสิ้น"⁴ หรือถ้าจะสรุปความหมายของกฎหมายอาญาจะได้ว่า คือกฎหมายที่บัญญัติความผิดและกำหนดโทษสำหรับความผิดนั้น ลักษณะของเนื้อหาแต่ละมาตราอาจจะแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 บัญญัติถึงลักษณะของการกระทำที่กฎหมายถือว่าเป็นผิด

ส่วนที่ 2 บัญญัติถึงโทษที่จะได้รับสำหรับความผิดนั้น ๆ

ลองพิจารณาตัวอย่างประมวลกฎหมายอาญามาตรา 334 บัญญัติไว้ว่า "ผู้ใดเอาทรัพย์สินของผู้อื่น หรือที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย ไปโดยทุจริต ผู้ซึ่งกระทำความผิดฐานลักทรัพย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี และปรับไม่เกินหกพันบาท"

เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่ากฎหมายอาญามีลักษณะประการสำคัญ คือ เป็นกฎหมายที่บัญญัติถึงความผิด และกำหนดโทษสำหรับความผิดนั้น ประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบันของไทยแบ่งความผิดทางอาญาออกเป็น 12 ลักษณะ คือ

- ลักษณะ 1 ความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร
- ลักษณะ 2 ความผิดเกี่ยวกับการปกครอง
- ลักษณะ 3 ความผิดเกี่ยวกับการยุติธรรม
- ลักษณะ 4 ความผิดเกี่ยวกับศาสนา
- ลักษณะ 5 ความผิดเกี่ยวกับความสงบสุขของประชาชน
- ลักษณะ 6 ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดภัยอันตรายต่อประชาชน
- ลักษณะ 7 ความผิดเกี่ยวกับการปลอมและการแปลง
- ลักษณะ 8 ความผิดเกี่ยวกับการค้า
- ลักษณะ 9 ความผิดเกี่ยวกับเพศ
- ลักษณะ 10 ความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย
- ลักษณะ 11 ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียง
- ลักษณะ 12 ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน

2.2 ลักษณะของพระวินัย

2.2.1 ลักษณะของคำสั่งสอนของศาสนาโดยทั่ว ๆ ไป ลักษณะของคำสั่งสอนของศาสนาโดยทั่ว ๆ ไปแตกต่างจากลักษณะของกฎหมายตรงที่กฎหมายเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับ แต่คำสั่งสอนของศาสนาอยู่ในลักษณะของ "คำสั่งสอน" ซึ่งเป็นการชี้แนะว่าให้ทำหรืออย่าทำอย่างนั้นอย่างนี้ ถ้าทำแล้วจะก่อให้เกิดผลดีหรือผลเสียอย่างนั้นหรืออย่างนี้ ในคำสั่งสอนของศาสนามีการอธิบายเหตุผล ยกตัวอย่างประกอบการชี้แนะ หรือที่เรียกว่า ยกอุทาหรณ์ เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังให้คล้อยตาม ส่วนในกฎหมายแม้จะถือว่าเหตุผลเป็น "วิญญาณ" ของกฎหมายก็ตาม แต่เหตุผลอยู่เบื้องหลังของการบัญญัติกฎหมายและการตีความใช้กฎหมาย ส่วนในเนื้อหาของแต่ละมาตรามิได้อธิบายไว้ว่า ทำไม เพราะอะไร จึงสั่งให้ทำหรือห้ามว่าอย่าทำสิ่งนั้น ๆ ในประเด็นนี้กฎหมายคล้ายกับพระวินัย คือ เหตุผลอยู่เบื้องหลังการบัญญัติสิกขาบทและการตีความใช้พระวินัย ส่วนในตัวพระวินัยแต่ละสิกขาบทจะบัญญัติถึงการกระทำที่พระวินัยถือว่าเป็นความผิดและโทษที่จะได้รับ แต่ถ้าเป็นคำสั่งสอนของศาสนาทั่ว ๆ ไปแล้ว จะอยู่ในลักษณะของ "การสั่ง" และ "การสอน" ความคู่กันไป ซึ่งทุกศาสนาต่างก็สั่งและสอนให้คนละกรรมชั่วและกระทำแต่กรรมดี โดยมีบทลงโทษและบทให้รางวัลสำหรับการทำความชั่วและความดีนั้น ๆ ถ้าใครทำชั่วยังจะได้รับโทษและทุกข์ทางใจในชาตินี้และยังได้รับความทุกข์ทรมานในภพหน้าอีกด้วย แต่ถ้าใครทำความดีก็จะได้รับความสุขสบายใจในชาตินี้และยังได้รับรางวัลสำหรับความดีในภพหน้าอีกด้วย

การยอมอุทิศตนอยู่ภายใต้คำสั่งสอนของศาสนาต่างกับการยอมอยู่ภายใต้ข้อบังคับของกฎหมาย คือ การยอมอยู่ภายใต้กฎหมายเป็นลักษณะของการถูกบังคับ แต่การอยู่ภายใต้คำสั่งสอนของศาสนาเป็นไปด้วยความสมัครใจ ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพที่จะเลือกนับถือศาสนาใด ๆ ก็ได้ พื้นฐานประการสำคัญที่สุดของการนับถือศาสนา คือ "ความศรัทธา" ถ้ามีความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อคำสั่งสอนของศาสนาอย่างจริงจังแล้วจะช่วยชีวิตประคับประคองแต่ความสงบ และความสุข

2.2.2 ลักษณะของพระวินัย พระวินัยเป็นคำสั่งสอนส่วนหนึ่งของพุทธศาสนาซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อใช้ในการปกครองภิกษุสงฆ์ของศาสนาพุทธ ซึ่งภิกษุที่จะเข้ามาเป็นภิกษุของศาสนาจะต้องเป็นผู้สละแล้วซึ่งทรัพย์สินเงินทองและจะต้องมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ดังที่บัญญัติให้ภิกษุถือปัจจัยเครื่องอาศัยในฐานะบรรพชิต 4 อย่าง หรือที่เรียกว่า นิสสัย 4 คือ

1. เทียบวิภพชาติ
2. นุ่งห่มผ้าบังสุกุล
3. อยู่โคนไม้
4. ฉันทาองค์ด้วยน้ำมูตรเน่า⁵

พระวินัยเปรียบเสมือนกฎหมายของศาสนา แต่ต่างกันตรงที่กฎหมายนี้มีผลบังคับใช้สำหรับคนทั่ว ๆ ไป ทั้งคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนและบรรพชิตผู้เป็นนักบวช ส่วนพระวินัยมีผลบังคับใช้กับภิกษุของศาสนาพุทธเท่านั้น แต่ทั้งกฎหมายอาญาและพระวินัยมีลักษณะสำคัญที่สอดคล้องกันอยู่ตรงที่ต่างก็บัญญัติถึงการกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดและโทษที่จะได้รับสำหรับความผิดนั้น ๆ ซึ่งสามารถเปรียบเทียบกันได้ดังนี้

1. พระวินัยมีลักษณะเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับเช่นเดียวกับกฎหมาย ไม่ใช่เป็นการประกาศเชิญชวน หรือขอร้องให้ภิกษุต้องปฏิบัติตาม แต่เป็นการ "สั่ง" ให้ปฏิบัติตาม จะต่างกันบ้างตรงที่ พระวินัยนอกจากจะ "สั่ง" แล้วยัง "สอน" ควบคู่กันไปด้วย จึงถือว่าเป็น "คำสั่งสอน"
2. กฎหมายออกโดยรัฐสภาปัดย์ แต่พระวินัยออกโดยพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ทรงเป็นผู้ดำรงตำแหน่งศาสดาของศาสนาพุทธ เป็นจอมสงฆ์ จึงทรงมีอำนาจโดยสมบูรณ์ที่จะบัญญัติกฎข้อบังคับต่าง ๆ ออกใช้ได้

3. กฎหมายมีผลบังคับใช้กับคนทั่วไปทั้งคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนและพระภิกษุ แต่พระวินัยมีผลบังคับใช้เฉพาะกับภิกษุสงฆ์ในศาสนาพุทธเท่านั้น ไม่รวมถึงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จึงกล่าวได้ว่าภิกษุสงฆ์นอกจากจะอยู่ภายใต้กฎหมายบ้านเมืองแล้วยังต้องอยู่ภายใต้พระวินัยอีกด้วย แต่ถ้าเมื่อใดที่ไม่มีความประสงค์จะอยู่ภายใต้กฎข้อบังคับของพระวินัยอีกต่อไปก็สามารถบอกลาสิกขาบทสละเพศบรรพชิตออกไปเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนเสียก็ได้

4. กฎหมายมีสภาพบังคับคือมีการกำหนดโทษสำหรับความผิดนั้น ๆ ส่วนพระวินัยก็ทำนองเดียวกัน คือมีการกำหนดโทษสำหรับความผิด การบัญญัติสิกขาบทแต่ละสิกขาบทจึงมีลักษณะเหมือนกับการบัญญัติกฎหมายอาญาข้างต้นคือ ในแต่ละสิกขาบทอาจแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน คือ

- ส่วนที่ 1 บัญญัติถึงการกระทำที่พระวินัยถือว่าเป็นความผิด
- ส่วนที่ 2 บัญญัติถึงโทษที่จะได้รับสำหรับความผิดนั้น ๆ

ดังตัวอย่างในทศตวรรษปาราชิกสิกขาบทบัญญัติไว้ว่า

ก อนึ่ง ภิกษุใด ถือเอาทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยส่วนแห่งความเป็น
ขโมย จากบ้านก็ดี จากป่าก็ดี พระราชาทั้งหลาย จับโจรได้แล้วประหารเสีย
บ้าง จองจำไว้บ้าง เนรเทศเสียบ้าง ด้วยบริภาษว่า เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคน
พาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย ดังนี้ ในเพราะถือนำทรัพย์อันเจ้าของ
ไม่ได้ให้ เห็นปานนั้น / แม้ภิกษุนี้ ก็เป็นปาราชิก หาสิ่งวาสนิได้^๖

ถ้าจะแบ่งเนื้อหาของพระวินัยสิกขาบทนี้ก็จะได้เป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ตั้งแต่คำว่า "อนึ่ง ภิกษุใด.... จนกระทั่งถึง "เห็นปานนั้น" เป็นเนื้อหา
ที่บัญญัติว่าด้วยความผิด

ส่วนที่ 2 ตั้งแต่คำว่า "แม้ภิกษุนี้ ก็เป็นปาราชิก หาสิ่งวาสนิได้" เป็นบทที่กำหนด
โทษ เพราะคำว่า "ปาราชิก" ถือว่าเป็นอาบัติหมวดหนึ่งของพระวินัยบัญญัติ คำว่า ปาราชิก
ท่านอธิบายว่า เหมือนใบไม้เหลือง หล่นจากขั้วแล้ว ไม่อาจเป็นของเขียวสดขึ้นได้ แม้ต้นใด
ภิกษุก็ฉนั้นแหละ ถือนำทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้ด้วยส่วนแห่งความเป็นขโมย หนึ่งบาทก็ดี ควร
แก่หนึ่งบาทก็ดี เกินกว่าหนึ่งบาทก็ดี แล้วไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร^๗ ส่วนคำว่า
"หาสิ่งวาสนิได้" หมายถึงไม่สามารถทำสังกรรมใด ๆ ร่วมกับภิกษุอื่นได้อีกต่อไป

3. ความหมายของ "โทษ" ในกฎหมายอาญากับในพระวินัย

3.1 ความหมายของ "โทษ" ในกฎหมายอาญา

คำว่า "โทษ" ในกฎหมายอาญา หมายถึง ความประทุษร้าย บาบ ชั่ว ผลแห่งความ
ผิดที่ต้องรับทัณฑ์กรรม พจนานุกรมเวบสเตอร์ได้ให้ความหมายของคำว่า "โทษ" ไว้ว่า เป็นโทษ
ที่กำหนดไว้ตามกฎหมายสำหรับอาชญากร หรือความเล็ชประ โยชน์และทุกข์กรรมานที่ลงแก่ผู้กระทำ
ความผิด หรือผลที่ไม่พึงปรารถนา^๘ ส่วนประมวลกฎหมายอาญามาตรา 2 ให้ความหมายของโทษ
ไว้ว่า หมายถึงโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมายอาญาเท่านั้น แม้บุคคลจะกระทำความผิด แต่ถ้าไม่ใช่
ความผิดตามที่กฎหมายอาญานับโทษไว้ ก็ไม่ถือว่าเป็นโทษตามกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมาย
อาญามาตรา 18 บัญญัติโทษไว้ 5 ประการ คือ ประหารชีวิต, จำคุก, กักขัง, ปรับ และริบทรัพย์สิน

คำว่า "การลงโทษ" พจนานุกรมเวบสเตอร์ได้ให้คำจำกัดความว่า หมายถึง การที่บุคคลได้รับความเจ็บปวด ความสูญเสีย หรือความทุกข์ทรมานอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง หมายถึงการลงทัณฑ์อาชญากร หรือผู้กระทำความผิดสำหรับอาชญากรรม หรือความผิดที่กระทำขึ้น¹⁰ ศาสตราจารย์ เอ็ดวิน เอ็ช. ซัทเธอร์แลนด์ และศาสตราจารย์ โดแนล อาร์. คริสซี (Edwin H. Sutherland & Donald R. Cressey) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า "การลงโทษ" จะต้องกระทำต่อบุคคลซึ่งอยู่ในสังคม โดยผู้มีอำนาจในสังคมนั้น และจะต้องก่อให้เกิดความเจ็บปวดหรือความทุกข์ทรมานตามแบบและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยชัดแจ้ง¹⁰ ศาสตราจารย์ วอลเตอร์ ซี. เร็คเลสส์ (Walter C. Reckless) ได้ให้ความหมายพอสรุปได้ว่า การลงโทษเป็นเครื่องมือควบคุมสังคมอย่างหนึ่ง เพื่อให้บุคคลอยู่ในระเบียบ เพื่อรักษาสถาณะเดิม เพื่อให้บุคคลประพฤติเป็นแบบเดียวกัน และจะต้องเป็นการแสดงอำนาจของสังคมหรือของรัฐเหนือบุคคลนั้น การลงโทษจะก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานหรือการสูญเสียสิทธิต่าง ๆ แก่ผู้กระทำการฝ่าฝืนกฎข้อบังคับหรือกฎหมาย¹¹

3.2 ความหมายของ "โทษ" ในพระวินัย

คำว่า "โทษ" ในพระวินัย หมายถึง "อาบัติ" การต้องโทษก็คือการต้องอาบัติ เพราะอาบัติแปลว่า "ความต้อง" พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า "อาบัติ" ไว้ว่าหมายถึง โทษที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบท หรือข้อห้ามแห่งพระภิกษุ เรียกรการล่วงละเมิดสิกขาบทนั้นว่า ต้องอาบัติ¹² เพราะฉะนั้น อาบัติจึงหมายถึงความต้อง คือการต้องโทษอันเนื่องมาจากภิกษุล่วงละเมิดพระวินัยบัญญัติ จะถือว่าเป็น "โทษ" ได้ก็ต่อเมื่อพระวินัยบัญญัติว่าการกระทำดังกล่าวนั้นเป็นความผิด และมีบทบัญญัติกำหนดโทษสำหรับความผิดนั้น ๆ ไว้ พระวินัยประกอบขึ้นด้วย 2 ส่วน คือ พระปาติโมกข์ กับ อภิสมาจาร พระปาติโมกข์ ได้แก่พุทธบัญญัติอันมีฐานะเป็นกฎหมายของศาสนาที่ใช้ปกครองภิกษุสงฆ์เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหาย และกำหนดโทษสำหรับผู้ล่วงละเมิด ส่วน อภิสมาจาร มีฐานะเป็นขนบธรรมเนียมที่ชักนำภิกษุสงฆ์ให้ประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีงาม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงอธิบายว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แต่เดิม 150 สิกขาบท หรือ 150 มาตรา และเพิ่มเข้ามาภายหลังอีก 77 สิกขาบท รวมเป็น 227 สิกขาบท มีรายละเอียดดังนี้คือ

ส่วนที่มีอยู่เดิม 150 ลิกขาบท คือ

- 1 ปาราชิก 4 ลิกขาบท
- 2 สังฆาทิเสส 13 ลิกขาบท
- 3 นิสสคิยปาจิตตีย์ 30 ลิกขาบท
- 4 สุกตติกปาจิตตีย์ 92 ลิกขาบท
- 5 ปาฏิเทสนียะ 4 ลิกขาบท
- 6 อธิการสมณะ 7 ลิกขาบท

ส่วนที่เพิ่มเข้ามาภายหลังอีก 77 ลิกขาบท คือ

- 7 อนินยต 2 ลิกขาบท
- 8 เสขยวัตร 75 ลิกขาบท

รวม 227 ลิกขาบท¹³

ความหนักเบาของโทษในพระวินัยแบ่งได้ 3 ระดับ คือ

- 1 โทษอย่างหนัก คือ ปาราชิก เมื่อภิกษุใดต้องเข้าแล้วไม่สามารถแก้ไขได้จะต้องขาดจากความเป็นภิกษุ
- 2 โทษอย่างกลาง คือ สังฆาทิเสส เมื่อภิกษุใดต้องเข้าแล้วสามารถแก้ไขให้พ้นโทษได้โดยการอยู่กรรม คือ การประณตวัตรเพื่อทรมานตนเอง จึงจะพ้นโทษ
- 3 โทษอย่างเบา มี 5 สถาน คือ
 - 3.1 กุลลัจฉิย
 - 3.2 ปาจิตตีย์
 - 3.3 ปาฏิเทสนียะ
 - 3.4 ทุกกฏ
 - 3.5 ทนภาษิต

โทษทั้ง 5 สถานนี้ถือเป็นโทษอย่างเบา เมื่อภิกษุใดต้องเข้าแล้วสามารถพ้นโทษได้โดยการประจานตนเองต่อหน้าภิกษุด้วยกัน ที่เรียกว่า ปลงอาบัติ

รายละเอียดของโทษแต่ละสถานจะอธิบายรายละเอียดในภายหลัง

4. จุดมุ่งหมายของการลงโทษในกฎหมายอาญากับในพระวินัย

4.1 จุดมุ่งหมายของการลงโทษในกฎหมายอาญา

นักปราชญ์ทางกฎหมายหลายท่านได้อธิบายจุดมุ่งหมายของการลงโทษทางอาญาไว้หลายประการ แตกต่างกันไปบ้าง แต่พอจะสรุปรวม ๆ กันได้ว่าจุดมุ่งหมายของการลงโทษทางอาญามีดังต่อไปนี้¹⁴

1 ลงโทษเพื่อแก้แค้น (Punishment as a retaliation or revenge)

เป็นปรัชญาหรือแนวคิดเกี่ยวกับการลงโทษผู้กระทำความผิดในสมัยโบราณ ที่มีแนวคิดที่ว่าถ้าผู้ใดทำให้สังคมหรือผู้อื่นได้รับความเสียหายเดือดร้อน ผู้นั้นก็ควรจะได้รับ การแก้แค้นจากสังคมหรือจากผู้ที่ได้รับความเสียหายในอัตราส่วนที่เหมาะสมกัน

2 ลงโทษเพื่อเป็นการชดเชยความผิด (Punishment as an expiation or atonement)

การลงโทษเพื่อทดแทนหรือชดเชยความผิด เป็นปรัชญาของการลงโทษในสมัยก่อนคล้าย ๆ กันกับข้อ 1 คือมีแนวคิดที่ว่าถ้าใครทำให้สังคมหรือผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนเสียหาย ผู้กระทำความผิดจะต้องชดเชยหรือทดแทนความเสียหายสำหรับการกระทำนั้น การลงโทษลักษณะนี้ในกฎหมายปัจจุบันก็ยังมิใช้กันอยู่ เช่น การลงโทษปรับสินไหมทดแทนเพื่อชดเชยความเสียหายที่ได้กระทำขึ้น

3 ลงโทษเพื่อเป็นการยับยั้งหรือป้องกัน (Punishment as a deterrence or restraint or prevention)

แนวคิดเกี่ยวกับการลงโทษในลักษณะนี้ เพิ่งมีขึ้นราวศตวรรษที่ 18 โดยมีแนวคิดว่าการลงโทษนั้นควรกระทำเพื่อเป็นการยับยั้งหรือป้องกันมิให้บุคคลอื่น ๆ กระทำความผิดในลักษณะเดียวกันอีก จึงต้องลงโทษผู้ทำความผิดคนก่อนให้เห็นเป็นตัวอย่าง เพื่อจะทำให้ผู้อื่นรู้สึกขลาดกลัว เช่น การลงโทษประหารชีวิต เป็นต้น¹⁵

4 ลงโทษเพื่อคุ้มครองสังคม (Punishment as a protection of society or an incapacitation)

คือการลงโทษโดยการกำจัดผู้กระทำความผิดออกไปจากสังคมเพื่อมิให้มีโอกาสกระทำความผิดซ้ำอีก ตัวอย่างการลงโทษแบบนี้ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือการลงโทษจำคุก โดยเอาตัวผู้กระทำความผิดเข้าไปกักขังไว้ในคุกก็จะช่วยให้สังคมปลอดภัยขึ้น

5 ลงโทษเพื่อการปรับปรุง (Punishment as a means of formation) แนวคิดเรื่องการลงโทษเพื่อการปรับปรุง เป็นปรัชญาของการลงโทษแบบใหม่ที่มีแนวคิดว่าการลงโทษผู้ที่กระทำความผิดเพื่อให้เขากลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดี เพื่อจะได้ไม่กระทำความผิดซ้ำอีก เพราะฉะนั้น เมื่อเขาอยู่ในคุกหรือสถานที่คุมขังแล้วก็ต้องพยายามฝึกฝนอบรมเพื่อกล่อมเกลาจิตใจให้มีคุณธรรม พร้อม ๆ กับการฝึกฝนอาชีพให้เพื่อจะได้ออกไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองเมื่อพ้นจากการต้องโทษ¹⁶

4.2 จุดมุ่งหมายของการลงโทษในพระวินัย

ก่อนอื่นจะต้องทำความเข้าใจก่อนว่าบุคคลที่เข้ามาอุปสมบทเป็นภิกษุในพุทธศาสนานั้น ยังคงมีฐานะเป็นพลเมืองของรัฐ และมีสภาพบุคคลตามกฎหมาย พร้อมทั้งมีสิทธิและหน้าที่บางอย่างตามที่กฎหมายกำหนด ฉะนั้นเมื่อภิกษุรูปใดกระทำความผิดก็จะถูกลงโทษตามกฎหมายบ้านเมืองเหมือนบุคคลทั่วไปอยู่ใต้อาณัติแล้ว และการอุปสมบทเป็นภิกษุก็ต้องโทษตามพระวินัยเพิ่มขึ้นอีกใต้อาณัติ

จุดมุ่งหมายของการลงโทษตามพระวินัย เพื่อให้ภิกษุเป็นผู้ที่ดำรงตนให้ดีพร้อมทั้งทางด้านร่างกาย วาจา และใจ ซึ่งสามารถยังความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่บุคคลทั่วไป เพื่อพุทธศาสนาจะได้ดำรงอยู่อย่างมั่นคง ดังที่พระพุทธเจ้าทรงยืนยันว่าการบัญญัติสิกขาบท การแสดงปาติโมกข์มากจะทำให้ศาสนาดำรงอยู่ได้นาน¹⁷ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงจุดมุ่งหมายแห่งการบัญญัติพระวินัยไว้ 10 ประการ คือ

- 1 เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือ ให้ภิกษุสงฆ์ประพฤติตนอย่างสงบระงับ ดำรงชีพอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่สะสมทรัพย์สินสมบัติเกินความจำเป็นสำหรับการยังชีพของสมณเพศ
- 2 เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ คือ ให้ภิกษุสงฆ์ดำรงชีพอยู่อย่างสงบสุข ไม่ถูกจับกุมคุมขัง หรือถูกลงโทษตามกฎหมายบ้านเมือง ไม่ถูกรังเกียจเกลียดชังและถูกดูหมิ่นดูแคลนจากบุคคลภายนอก
- 3 เพื่อข่มขู่บุคคลผู้เก้อหยาก หมายความว่า การที่จะแก้ไขปรับปรุงบุคคลให้เป็นคนดีนั้น พระพุทธเจ้าจะทรงใช้วิธีอบรมสั่งสอนก่อน แต่สำหรับบุคคลบางจำพวกจะใช้การอบรมสั่งสอนเพียงอย่างเดียวไม่ได้ผล จำเป็นต้องใช้วิธีการลงโทษควบคู่กันไปด้วย

4 เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก หมายถึงการประดับประดาภิกษุผู้ดีมีคุณในศีลให้อยู่อย่างสุขสบาย ไม่เดือดร้อน เข้าตามหลักที่ว่าผู้ทำดีย่อมได้ดี มีความสุขกายและสุขใจ

5 เพื่อป้องกันอาสวะอันจะบังเกิดในปัจจุบัน คำว่า อาสวะ แปลว่า น้ำตอง หรือ หมายถึงกิเลสที่ต้องอยู่ในสันดานนั่นเอง คือไม่ให้ภิกษุประพฤติปฏิบัติไปตามอำนาจของกิเลส อันได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลง เมื่อเกิดกิเลสขึ้นแล้วก็สามารถกำจัดหรือประหารกิเลสนั้นเสียได้

6 เพื่อกำจัดอาสวะอันจะบังเกิดในอนาคต หมายถึงการป้องกันกิเลสที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น

7 เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส หมายถึงว่าถ้าบุคคลภายนอกยังไม่เลื่อมใส เมื่อได้เห็นความประพฤติปฏิบัติของภิกษุที่ตั้งมั่นอยู่ในระเบียบวินัยอันดีงามแล้ว ก็จะมีบังเกิดความเลื่อมใสตามมา

8 เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว คือถ้าใครที่เลื่อมใสอยู่ก่อนแล้วก็จะเกิดความเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น

9 เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม อันหมายถึงความตั้งมั่นของพระศาสนา อันเป็นธรรมของสัตบุรุษหรือธรรมของคนดี

10 เพื่อถือตามพระวินัย หมายถึงให้ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติขึ้น¹⁸

พระวินัยที่ทรงบัญญัติขึ้นนั้นเพื่อให้พุทธสาวก 3 จำพวกยึดถือปฏิบัติ โดยกำหนดให้ภิกษุต้องยึดถือพระวินัยจำนวน 227 ข้อ ภิกษุณี 331 ข้อ และสามเณร 10 ข้อ แต่ในที่นี้จะเน้นหนักเฉพาะวินัยของภิกษุเท่านั้น เพราะภิกษุณีไม่มีอยู่ในพุทธศาสนาในสมัยปัจจุบันนี้อีกต่อไปแล้ว¹⁹

5. ลักษณะของการกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดและต้องรับโทษในกฎหมายอาญา กับในพระวินัย

5.1 ลักษณะของการกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดและต้องรับโทษในกฎหมายอาญา

ด้วยเหตุที่กฎหมายอาญามีบทลงโทษที่อาจก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน ต่อผู้ที่ถูกศาลพิพากษาว่า ได้กระทำความผิด เมื่อผลที่เกิดขึ้นค่อนข้างจะรุนแรงเช่นนี้ กระบวนการที่จะพิจารณาเพื่อตัดสินว่าผู้ใดมีความผิดและจะต้องรับโทษหรือไม่จะต้องกระทำกัน

อย่างรอบคอบรัดกุม และเปิดโอกาสให้แก่ทุกฝ่ายที่จะพิสูจน์ตนเองว่าเป็นผู้ผิดหรือเป็นผู้บริสุทธิ์ กฎหมายถือหลักสำคัญในการที่จะลงโทษผู้ใดว่า ถ้าไม่มีกฎหมายบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดก็ไม่ต้องรับโทษทางอาญา และกฎหมายอาญาจะไม่มีผลย้อนหลัง คือการกระทำใดที่กฎหมายซึ่งใช้อยู่ในขณะกระทำความผิด ไม่ได้บัญญัติว่าเป็นความผิดก็จะลงโทษผู้กระทำผิดไม่ได้ และนอกจากนี้ กฎหมายอาญายังตีความใช้อย่างเคร่งครัดตามตัวอักษร การที่ศาลจะพิพากษาลงโทษผู้ใดได้ก็ต่อเมื่อมีความแน่ใจว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดจริงเท่านั้น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 326/2455 จึงได้วางบรรทัดฐานไว้ว่า การปล่อยผู้กระทำผิดสิบคนยังดีกว่าการลงโทษผู้ไม่ได้ทำผิดเพียงคนเดียว ด้วยเหตุดังกล่าวนี้กฎหมายอาญาจึงวางหลักเกณฑ์สำหรับใช้พิจารณาการกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดและต้องรับโทษไว้ดังต่อไปนี้

- 1 พิจารณาว่าเป็นการกระทำหรือไม่
 - 2 พิจารณาว่ามีกฎหมายยกเว้นความผิดสำหรับการกระทำนั้นหรือไม่
 - 3 พิจารณาว่ามีกฎหมายยกเว้นโทษสำหรับความผิดนั้นหรือไม่
- รายละเอียดของแต่ละประเด็นจะพิจารณาให้เห็นดังนี้

5.1.1 พิจารณาว่าเป็นการกระทำหรือไม่ การที่จะพิจารณาว่าการกระทำใดเป็นการกระทำตามความหมายของกฎหมายหรือไม่เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59 บัญญัติไว้ว่า "บุคคลจะต้องรับผิดในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำ...." การที่พิจารณาว่าเป็นการกระทำหรือไม่มีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- 1 ต้องมีการกระทำ
- 2 การกระทำนั้นต้องครบองค์ประกอบภายนอกของความผิด
- 3 การกระทำนั้นต้องครบองค์ประกอบภายในของความผิด
- 4 ผลของการกระทำต้องสัมพันธ์กับการกระทำ

จะได้แยกกล่าวรายละเอียดตามลำดับดังนี้

(1) ต้องมีการกระทำ คำว่า "การกระทำ" ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59 หมายถึง "การเคลื่อนไหวร่างกาย หรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึก กล่าวคืออยู่ภายใต้บังคับของจิตใจ" ถ้าจะนำมาแยกรายละเอียดอธิบายจะได้ 3 ขั้นตอน คือ

- 1 ผู้กระทำคิดจะกระทำ
- 2 ผู้กระทำตกลงใจที่จะกระทำตามที่คิด
- 3 ผู้กระทำได้กระทำ (เคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกาย) ตามที่ตกลงใจ

อันสืบเนื่องมาจากความคิด²⁰

ตัวอย่างเช่น

- 1 ต้มคิดจะฆ่าลูก โดยไม่ให้แม่ลูกกิน
- 2 ต้มตกลงใจฆ่าลูก โดยการไม่ให้แม่ลูกกิน
- 3 ต้มฆ่าลูก โดยการไม่ให้แม่ลูกกิน

ลักษณะของการกระทำอาจจะ เป็นไปไม่ได้ทั้งการเคลื่อนไหวร่างกายและไม่เคลื่อนไหวร่างกาย การกระทำที่เป็นการเคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึก โดยทั่วไปแล้วผู้กระทำมักจะสัมผัสและต้องวัตถุแห่งการกระทำโดยตรง เช่น แดงตบหน้าดำ เขียวขโมยรถของเหลือง ฯลฯ แต่บางกรณีไม่จำเป็นต้องและต้องวัตถุแห่งการกระทำโดยตรงก็ถือว่าเป็นการเคลื่อนไหวร่างกายแล้ว เช่น ในการมีลักทรัพย์บางครั้งผู้ลักทรัพย์มิได้แตะต้องทรัพย์นั้นโดยตรง แต่ใช้ให้สุนัขไปคาบกระเป๋าที่ใส่ทรัพย์นั้นมาให้, ฟ้าต้องการจะฆ่าม่วงจึงเลี้ยงปืนและทำท่าจะเหวี่ยงไกปืนยิงม่วง ม่วงเห็นเข้าจึงเกิดความกลัวเลยช็อคตายคาที่ทั้ง ๆ ที่ฟ้ายังมีได้ลั่นไกปืนยิงม่วงแต่ประการใด, หรือรถของแดงแล่นเสียหลักตรงเข้ามาดูเหมือนว่าจะชนดำ ดำเห็นรถของแดงจะชนจึงตกใจเลยช็อคตายทั้ง ๆ ที่ความจริงแดงเหยียบห้ามล้อได้ทัน โดยรถมิได้ชนแต่อย่างใด ฯลฯ ตัวอย่างที่ยกมานี้ถือว่าเป็นการเคลื่อนไหวร่างกายทั้งสิ้น เพราะมีผลของการกระทำเกิดขึ้นและเป็นผลโดยตรงของการกระทำนั้น ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้นแม้ว่าผู้กระทำจะไม่ได้มีการสัมผัสและต้องวัตถุแห่งการกระทำโดยตรงก็ตาม²¹

ส่วนการกระทำโดยไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึกแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

- 1 กระทำโดยงดเว้น
- 2 กระทำโดยละเว้น

การกระทำโดยงดเว้นกับการกระทำโดยละเว้นต่างกันที่ว่าถ้าเป็นการกระทำโดย

"งดเว้น" หมายถึงผู้เป็นเจ้าของหน้าที่ต้องกระทำ แต่ไม่กระทำตามที่หน้าที่ เช่น ตัวอย่างข้างต้นที่ตีพิมพ์

ให้ลูกของตนจนตาย ถือว่าเต็ม ได้งดเว้นกระทำโดยรู้สำนึก เพราะเต็มมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตร แต่เต็มกลับปล่อยให้บุตรตายโดยให้อดนมด้วยความตั้งใจ และผลเกิดขึ้นจากความตั้งใจ ส่วนการกระทำโดย "ละเว้น" หมายถึงผู้นั้น ไม่มีหน้าที่ต้องกระทำโดยตรงที่จะป้องกันผลนั้น ๆ ไม่ให้เกิดขึ้น แต่ได้ละเว้นกระทำใด ๆ จนผลนั้นเกิดขึ้น ถือว่าเป็นการกระทำ เช่น ชาวเป็นหมักว่ายน้ำเต็ม เขียว กำลังจะจมน้ำตาย ชาวเกลียดเขียว ต้องการจะให้เขียวตาย จึงไม่ลงไปช่วยทั้ง ๆ ที่สามารถจะช่วยได้ เช่นนี้เรียกว่าละเว้นกระทำ ชาวมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 374 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า "ผู้ใดเห็นผู้อื่นตกอยู่ในอันตรายแห่งชีวิต ซึ่งตนอาจช่วยได้โดยไม่ควรกลัวอันตรายแก่ตนเองหรือผู้อื่น แต่ไม่ช่วยตามความจำเป็น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ"

(2) การกระทำนั้นครบองค์ประกอบภายนอกของความผิด องค์ประกอบภายนอกของการกระทำประกอบด้วย

- 1 ผู้กระทำ
- 2 การกระทำ
- 3 วัตถุแห่งการกระทำ

ตัวอย่างที่พอจะยกมาอธิบายเรื่ององค์ประกอบภายนอก เช่น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 บัญญัติว่า "ผู้ใดฆ่าผู้อื่น ต้องระวางโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี" เนื้อหาในมาตรานี้สามารถนำมาแยกองค์ประกอบภายนอกได้ดังนี้

- 1) ผู้ใด หมายถึง ผู้กระทำ
- 2) ฆ่า หมายถึง การกระทำ
- 3) ผู้อื่น หมายถึง วัตถุแห่งการกระทำ

ผู้กระทำนั้นอาจจะเป็นผู้ลงมือกระทำเองโดยตรง หรือกระทำโดยอ้อมโดยใช้หรือหลอกให้ผู้อื่นกระทำแทนตน, หรือเป็นผู้ร่วมกระทำ หรือเป็นผู้กระทำผิดข้างเคียง

ในกรณีที่การกระทำนั้นขาดองค์ประกอบภายนอก ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดทางอาญาสำหรับความผิดฐานนั้น ๆ เช่น แดงเลี้ยงปืนยิงเหลือง แต่เหลืองตายไปก่อนแล้ว มีผู้เอาผ้าคลุมไว้เหลือง จึงไม่ใช่ผู้อื่นอีกต่อไป การกระทำของแดงจึงไม่ครบองค์ประกอบภายนอก ถ้าจะเอา

ผิดแต่ก็ต้องเอาผิดฐานอื่น มิใช่ฐานฆ่าเหลือง²²

(3) การกระทำนั้นต้องครบองค์ประกอบภายในของความผิด คำว่า "องค์ประกอบภายใน" หมายถึงการพิจารณาว่าได้กระทำลงไปโดยเจตนา หรือประมาท หรือไม่เจตนาไม่ประมาท ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดดังนี้

1) เจตนา การพิจารณาเจตนาในทางกฎหมายเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยุ่งยากพอสมควร เพราะเจตนาอยู่ภายในความรู้สึก ไม่ใช่สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สามารถแลเห็นตัวตนได้เหมือนสิ่งอื่น ๆ การพิจารณาเจตนาจึงต้องดูจากองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง และเพื่อพิจารณาแยกย่อยลงไปอีกในทางกฎหมายยังได้แยกเจตนาออกเป็น เจตนาตามความเป็นจริงกับเจตนาโดยผลของกฎหมาย

1 เจตนาตามความเป็นจริง ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59 วรรคสองและสาม ได้บัญญัติเกี่ยวกับเจตนาไว้ว่า

"การกระทำโดยเจตนา ได้แก่การกระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำและในขณะที่เดียวกัน ผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือข่มเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น ถ้าผู้กระทำมิได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด จะถือว่าผู้กระทำประสงค์ต่อผลของการกระทำนั้นมิได้"

เมื่อนำบทบัญญัตินี้มาแยกแยะก็จะ ได้ดังนี้

ก ผู้กระทำต้อง "รู้สำนึก" ในการกระทำ คือรู้ตัวว่าตนเองได้กระทำอะไรลงไป และยังต้องรู้ถึงข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของความผิด คือรู้ว่าตัวเขาได้ลงมือกระทำ รู้ถึงอาการกระทำว่าทำอะไร ทำอย่างไร เช่น ยิงด้วยปืน, ฟันด้วยมีด, หรือตีด้วยท่อนไม้ เป็นต้น และต้องรู้ถึงวัตถุที่ถูกกระทำว่าเป็น "ผู้อื่น" อีกหรือไม่ เพราะถ้าตายไปแล้วก็ไม่ถือว่าเป็นผู้อื่นอีกต่อไป

ข ผู้กระทำต้อง "ประสงค์ต่อผล" ของการกระทำ หรือมิฉะนั้นก็จะต้อง "เล็งเห็นผล" ของการกระทำนั้น²³ คำว่า "ประสงค์ต่อผล" หมายถึงความตั้งใจหรือจุดมุ่งหมายที่จะให้เกิดผลตามที่ต้องการ หากไม่เกิดผลตามที่ต้องการ ผู้กระทำก็จะมีความผิดเพียงฐานพยายาม เช่น ฟ้าประสงค์ต่อผลคือ ฆ่าแดงให้ตาย แต่แดงไม่ตายตามที่ฟ้าประสงค์ ฟ้าก็จะมี ความผิดฐานพยายามฆ่า เป็นต้น ส่วนคำว่า "เล็งเห็นผล" ของการกระทำ เล็งเห็นว่าผลนั้นต้องเกิดขึ้นอย่าง

แน่นอน เท่าที่จิตใจของบุคคลในฐานะเช่นเดียวกับผู้กระทำโดยปกติเล็งเห็นผลนั้นได้ เช่น ชายคนหนึ่งซ่อนระเบิดเวลาไว้บนเครื่องบิน โดยหวังจะเอาเงินประกันจากเครื่องบินระเบิด ปรากฏว่าเครื่องบินระเบิด และผู้โดยสารตายหมด เช่นนี้ถือว่าชายคนนั้นมีเจตนาฆ่าผู้โดยสาร ถือว่าเป็นเจตนาเล็งเห็นผล เพราะเล็งเห็นผลได้ว่าเมื่อเครื่องบินระเบิดผู้โดยสารจะต้องตายอย่างแน่นอน²⁴

2 เจตนาโดยผลของกฎหมาย ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 60 บัญญัติเกี่ยวกับเจตนาโดยผลของกฎหมายไว้ว่า "ผู้ใดเจตนาที่จะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ผลของการกระทำเกิดแก่อีกบุคคลหนึ่งโดยพลาดไป ให้ถือว่าผู้นั้นกระทำโดยเจตนาแก่บุคคลซึ่งได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น..." คือ เจตนาจะกระทำต่อบุคคลหนึ่ง แต่ผลของการกระทำเกิดขึ้นแก่อีกบุคคลหนึ่ง ถือว่าเจตนากระทำต่อบุคคลนั้นโดยผลของกฎหมาย เช่น ฟ้าต้องการจะยิงดำ แต่กระสุนพลาดไปถูกเหลืองตาย ฟ้าจะมีความผิดฐานฆาตกรรมฆ่าดำ และยังมีผิดฆ่าเหลืองโดยเจตนา ถือว่าเป็นเจตนาโดยผลของกฎหมาย เพราะเจตนาตามความเป็นจริงนั้นฟ้าเจตนาจะฆ่าดำ

การพิจารณาเจตนา นอกจากพิจารณาตามหลักการที่กล่าวมาแล้ว บางครั้งยังต้องพิจารณาลักษณะอื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น ความร้ายแรงของอาวุธที่ใช้ วัตถุประสงค์ที่ถูกกระทำ ลักษณะของบาดแผลที่ถูกกระทำ เป็นต้น

2) ประมาท ความประมาทถือว่าเป็นองค์ประกอบภายใน ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสี่ บัญญัติเรื่องความประมาทไว้ว่า

การกระทำโดยประมาท ได้แก่ กระทำความผิดมิใช่โดยเจตนา แต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวัง ซึ่งบุคคลในสภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวังเช่นนั้นได้ แต่หาได้ใช้เพียงพอไม่

ตามบัญญัตินี้ เราสามารถแยกอธิบายหลักเกณฑ์ว่าด้วยความประมาทได้ว่า

- 1 ไม่ใช่เป็นการกระทำโดยเจตนา
- 2 กระทำโดยปราศจากความระมัดระวัง ซึ่งบุคคลในสภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัย

และพฤติการณ์

3 ผู้กระทำอาชญาใช้ความระมัดระวังเช่นว่านั้นได้ แต่หากได้ใช้ไม่เพียงพอ การกระทำโดยประมาทผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบ แต่รับผิดชอบน้อยกว่ากระทำโดยเจตนา เช่น ถ้าฆ่าผู้อื่นตายโดยเจตนา ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 288 กำหนดโทษประหารชีวิต, จำคุกตลอดชีวิต, หรือจำคุกตั้งแต่สิบห้าปีถึงยี่สิบปี แต่ถ้ากระทำให้ผู้อื่นตายโดยประมาท ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 291 กำหนดโทษจำคุกไม่เกินสิบปี และปรับไม่เกินสองหมื่นบาท

3) ไม่เจตนาไม่ประมาท ความผิดอาญาบางเรื่องกฎหมายกำหนดให้ผู้ที่มีการกระทำอันตรรกขององค์ประกอบภายนอกต้องรับผิดชอบที่โดย ไม่ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบภายใน กล่าวคือ แม้ว่าผู้กระทำจะไม่เจตนาไม่ประมาท ผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบ ความผิดประเภทนี้ถือเป็นความผิดโดยเด็ดขาด ตามปกติองค์ประกอบภายในของความผิดเป็นไปใน 2 ลักษณะ คือ เจตนา กับ ประมาท ดังที่ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59 บัญญัติว่า "บุคคลจะต้องรับผิดชอบในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำโดยเจตนา..." และมาตรา 390 บัญญัติว่า "ผู้ใดกระทำโดยประมาท... ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ" แต่ในขณะเดียวกันประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติเกี่ยวกับความผิดที่ผู้กระทำ ไม่ต้องเจตนาหรือไม่ต้องประมาท ไว้ในความผิดลหุโทษ ของประมวลกฎหมายอาญา ตั้งแต่มาตรา 367-398 โดยหลักแล้วถือว่าเป็นความผิดเด็ดขาด คือถ้าครบองค์ประกอบภายนอกของความผิดก็ผิดทันที โดยไม่ต้องคำนึงถึงเจตนา หรือ ประมาท ดังที่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 104 บัญญัติไว้ว่า "การกระทำความผิดลหุโทษตามประมวลกฎหมายนี้แม้กระทำโดย ไม่มีเจตนาก็เป็นความผิด..." ตัวอย่างความผิดในลักษณะนี้ในกฎหมายอื่น ๆ ก็มี เช่น ในพระราชบัญญัติศุลกากร ซึ่งลงโทษผู้ขนแบบรายการเสียภาษีศุลกากรที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง โดยไม่ต้องคำนึงว่าผู้ขนนั้นเจตนาหรือไม่ตรงกับความเป็นจริง หรือเพราะคิดคำนวณโดยขาดความระมัดระวังจึงไม่ตรงกับความเป็นจริง²⁵ เป็นต้น

(4) ผลของการกระทำต้องสัมพันธ์กับการกระทำ หมายความว่าผู้กระทำจะรับผิดชอบนั้น ๆ ก็ต่อเมื่อผลของการกระทำสัมพันธ์กับการกระทำตามหลักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล²⁶ หากผลที่เกิดขึ้นไม่สัมพันธ์กับการกระทำตามหลักในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้น แต่ต้องรับผิดชอบเท่าที่ได้กระทำไปแล้วก่อนที่จะเกิดผลนั้น

5.1.2 การพิจารณาว่ามีกฎหมายยกเว้นความผิดสำหรับการกระทำนั้นหรือไม่ หลักเกณฑ์สำคัญอีกประการหนึ่งที่ใช้พิจารณาว่าผู้กระทำผิดจะต้องรับผิดชอบในการกระทำของตนหรือไม่ คือ หลักเรื่อง "กฎหมายยกเว้นความผิดสำหรับการกระทำ" ตามปกติบุคคลที่กระทำความผิดทางอาญา จะต้องรับโทษทางอาญาถ้าหากการกระทำนั้นกฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิด และครบองค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายในของความผิด แต่ถึงแม้ว่าจะเข้าตามเกณฑ์ต่าง ๆ แล้ว หากมีกฎหมายยกเว้นความผิดสำหรับการกระทำนั้น บุคคลผู้กระทำผิดก็ไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญา หลักเกณฑ์การยกเว้นความผิดสำหรับการกระทำ มีดังนี้

(1) กฎหมายให้อำนาจกระทำได้ การกระทำของบุคคลใด ๆ หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ บางครั้งอาจจะผิดกฎหมายอาญา แต่ถ้าการกระทำนั้นกฎหมายให้อำนาจกระทำได้ ก็จะได้รับ การยกเว้นความผิด เช่น การฆ่าผู้อื่นตายโดยเจตนา กฎหมายถือว่าเป็นความผิด เช่น เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ยิงเป็นนักโทษที่ต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตจะได้รับการยกเว้นความผิด เป็นต้น

(2) จารีตประเพณีให้อำนาจกระทำได้ จารีตประเพณีที่ใช้บังคับได้เสมือนกฎหมาย นั้นจะต้องมีลักษณะอย่างน้อย 4 ประการ คือ

- 1 ปฏิบัติกันมานาน
- 2 เชื่อมั่นว่าจารีตประเพณีที่ปฏิบัติกันมานั้นใช้บังคับได้เป็นกฎหมาย
- 3 ต้องปฏิบัติต่อ ๆ กันมาโดยสม่ำเสมอ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
- 4 ต้องไม่ขัดต่อกฎหมายลายลักษณ์อักษรของบ้านเมือง²⁷

ตัวอย่างจารีตประเพณีให้อำนาจกระทำได้ เช่น ในการแข่งขันชกมวย ถ้าฝ่ายหนึ่ง ต่อยอีกฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบตามกฎหมายอาญา²⁸

(3) การกระทำตามคำสั่งโดยชอบของเจ้านาย เจ้านายคือผู้ที่ได้รับการ แต่งตั้งให้ปฏิบัติราชการประจำหรือชั่วคราว โดยได้รับผลตอบแทนจากรัฐหรือไม่ก็ตาม ย่อมมี อำนาจสั่งการใด ๆ ได้ในขอบเขตที่กฎหมายให้อำนาจไว้ และผู้ที่ปฏิบัติตามคำสั่งนั้นย่อมได้รับความคุ้มครองไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญาใด ๆ ที่จะพึงมีหากไม่ทำเกินอำนาจตามคำสั่ง และหากการ กระทำนั้นก่อให้เกิดผลเสียหายในทางแพ่ง บุคคลนั้นจะได้รับนิรโทษกรรม ไม่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายค่าสินไหมทดแทน ดังที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 449 บัญญัติไว้ว่า "บุคคลใด

เมื่อกระทำการป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมายก็ดี กระทำตามคำสั่งอันชอบด้วยกฎหมายก็ดี หากก่อให้เกิดเสียหายแก่ผู้อื่น ไซ้ริ ท่านว่าบุคคลนั้นหาต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนไม่”

(4) การกระทำเพื่อป้องกันสิทธิ บุคคลใดกระทำการใด ๆ เพื่อป้องกันตนเองหรือผู้อื่นให้พ้นจากภัยอันตรายที่มาคุกคาม โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ภัยอันตรายนั้นใกล้จะถึงตัว และจำเป็นต้องกระทำ และการกระทำนั้นพอสมควรแก่เหตุ บุคคลนั้น ไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญา

(5) ผู้เสียหายยินยอมให้กระทำ ความผิดบางประเภทที่ไม่มีผลกระทบทกระเทือนต่อผู้อื่นหรือสังคมอันเป็นส่วนรวม หากแต่เป็นเรื่องส่วนตัว ถ้าหากผู้ได้รับความเสียหายยินยอมให้ผู้อื่นกระทำและความยินยอมนั้นจะต้องไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ความยินยอมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ มิใช่เกิดจากการบังคับขู่เข็ญหรือหลอกลวง ผู้กระทำไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญา เช่น ความผิดเกี่ยวกับเพศ ถ้าฝ่ายหญิงยินยอมให้ฝ่ายชายร่วมประเวณีด้วยความเต็มใจก็ไม่ถือว่าเป็นการข่มขืนซ้ำเรา เป็นต้น

5.1.3 พิจารณาว่ามีกฎหมายยกเว้นโทษสำหรับความผิดนั้นหรือไม่ การกระทำบางกรณีแม้จะถือว่าเป็นความผิด แต่ถ้าหากมีกฎหมายยกเว้นโทษ ผู้กระทำความผิดก็ไม่ต้องรับโทษตามกฎหมายอาญา เหตุของการกระทำที่กฎหมายยกเว้นโทษให้ มีดังต่อไปนี้

(1) กระทำความผิดด้วยความจำเป็น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 67 บัญญัติไว้ว่า

ผู้ใดกระทำความผิดด้วยความจำเป็น

(1) เพราะอยู่ในบังคับ หรือภายใต้อำนาจซึ่งไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือขัดขืนได้ หรือ

(2) เพราะให้ตนเองหรือผู้อื่นพ้นจากภัยอันตรายที่ใกล้จะถึงและไม่สามารถหลีกเลี่ยงให้พ้น โดยวิธีอื่นใดได้ เมื่อภัยอันตรายนั้นตนมิได้ก่อให้เกิดขึ้นเพราะ ความผิดของตน

ถ้าการกระทำนั้น ไม่เป็นการเกินสมควรแก่เหตุแล้ว ผู้นั้น ไม่ต้องรับโทษ

(2) การกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 บัญญัติไว้ว่า

ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตเพี้ยน ผู้นั้น ไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น เพียงใดก็ได้

(3) กระทำตามคำสั่งที่มีชอบของเจ้านักงาน โดยผู้กระทำมีหน้าที่หรือเชื่อโดยสุจริต ว่ามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม ดังประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 70 บัญญัติไว้ว่า

ผู้ใดกระทำตามคำสั่งของเจ้านักงาน แม้คำสั่งนั้นจะมีชอบด้วยกฎหมาย ถ้าผู้กระทำมีหน้าที่หรือเชื่อ โดยสุจริตว่ามีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม ผู้นั้น ไม่ต้องรับโทษ เว้นแต่จะรู้ว่าคำสั่งนั้นเป็นคำสั่งซึ่งมีชอบด้วยกฎหมาย

(4) สามีภริยากระทำความผิดต่อกันสำหรับความผิดบางประเภท ดังที่ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 71 บัญญัติไว้ว่า

ความผิดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 334 ถึงมาตรา 336 วรรคแรก และ มาตรา 341 ถึงมาตรา 364 นั้น ถ้าเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภริยา หรือภริยากระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ

ความผิดในลักษณะนี้ เช่นการที่ภริยาลักทรัพย์ของสามีหรือสามีลักทรัพย์ของภริยา เป็นต้น นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีเงื่อนไขบางประการที่กฎหมายยกเว้นโทษสำหรับผู้กระทำผิด แต่จะไม่ขอล่าวรายละเอียดในที่นี้ ผู้ที่สนใจศึกษาได้จากวิชากฎหมายโดยตรง

5.2 ลักษณะของการกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดและต้องรับโทษในพระวินัย

ลักษณะของพระวินัยคล้ายคลึงกับกฎหมาย คือในการที่จะพิจารณาว่าภิกษุใดกระทำความผิดและต้องรับโทษตามพระวินัยนั้นจะต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1 การพิจารณาถึงการกระทำ
- 2 การพิจารณาถึงองค์ประกอบของการกระทำ
- 3 การพิจารณาถึงการยกเว้นความผิดและโทษของการกระทำ

จะได้แยกกล่าวรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

5.2.1 การพิจารณาถึงการกระทำ

(1) ความหมายของการกระทำ ในกฎหมายอาญาได้กล่าวแล้วว่าการกระทำหมายถึงการเคลื่อนไหวร่างกายโดยรู้สำนึก กล่าวคืออยู่ภายใต้บังคับของจิต ส่วนคำว่า "การกระทำ" ในพระวินัย ท่านอธิบายสมุฏฐาน อันเป็นที่เกิด, ที่ตั้ง หรือ เหตุแห่งการเกิดการกระทำให้ต้องอาบัติว่าเกิดทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยท่านแยกสมุฏฐานแห่งการเกิดอาบัตินออกเป็น 4 ทาง ด้วยกัน²⁹ คือ

1 เกิดทางกายโดยลำพัง อันหมายถึงการกระทำความผิดทางกายโดยลำพัง โดยไม่มีจิตหรือเจตนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ภิกษุดื่มน้ำเมาโดยไม่ตั้งใจ เพราะไม่รู้ว่าเป็นน้ำเมา

2 เกิดทางวาจาโดยลำพัง อันหมายถึงการกระทำความผิดทางวาจาโดยลำพัง โดยไม่มีจิตหรือเจตนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ภิกษุสอนธรรมแก่อนุสัมบัน คือผู้ที่ไม่ได้อุปสมบท, คนอื่นนอกจากภิกษุ แม้ว่าจะได้ใช้ความระมัดระวังแล้วแต่เพอญไปว่าพร้อมกัน เข้ากับอนุสัมบันนั้น ถือว่าต้องโทษปาจิตติย

3 เกิดทางกายกับจิต อันหมายถึงการกระทำความผิดทางกายและมีจิตหรือเจตนาร่วมอยู่ด้วย เช่น การที่ภิกษุเสกเมถุน หรือลักทรัพย์โดยมีจิตคิดจะเอา โดยที่เจ้าของไม่ได้ให้ หรือภิกษุฆ่าผู้อื่นตายโดยเจตนา เป็นต้น

4 เกิดทางวาจากับจิต อันหมายถึงการกระทำความผิดทางวาจา และมีจิตหรือเจตนาร่วมอยู่ด้วย เช่น ภิกษุแสดงธรรมแก่คนที่แสดงอาการไม่เคารพ ภิกษุรู้อยู่แล้วว่าบุคคลนั้นแสดงอาการไม่เคารพตามสภาพของผู้ที่จะฟังธรรม แต่ยังไม่แสดงธรรมแก่ผู้นั้นอีก ถือว่าเป็นความผิดทางวาจากับจิต แต่ทั้งนี้มิช้อยกเว้นว่าถ้าผู้นั้นเป็นคนป่วย ไม่สามารถแสดงอาการเคารพได้ ภิกษุผู้แสดงธรรมก็ไม่ต้องอาบัติ

นอกจากนี้แล้วนักปราชญ์ทางศาสนาบางท่าน เช่น พระอมราวาสิริภิกษิต (เกิด) แห่งวัดบรมนิวาส ยังได้จำแนกสมุฏฐานแห่งการเกิดอาบัตินออกเป็น 13 ทาง ซึ่งค่อนข้างจะละเอียดมากจึงไม่ขอกล่าวในที่นี้³⁰

ก็คือว่าเป็น "การกระทำ" นั้น อาจจะเป็นการกระทำโดยตรงหรือกระทำโดยอ้อมก็ได้ การกระทำโดยตรงหมายถึงการลงมือกระทำด้วยตนเอง เช่น ในตติยปาราชิกสิกขาบท พระปฐมบัญญัติได้แสดงถึงลักษณะของการกระทำโดยตรง โดยบัญญัติไว้ว่า "อนึ่ง ภิกษุใด จงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัตราันจะปลิดชีวิตให้แก่กายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้"³¹ ส่วนการกระทำโดยอ้อม หมายถึง ไม่ได้ลงมือกระทำเองโดยตรง แต่ทำโดยใช้อุบายอื่น ๆ เช่น พรรณนาคุณแห่งความตายให้ผู้อื่นฆ่าตัวเอง ดังที่พระอนันตบัญญัติของสิกขาบทเดียวกันบัญญัติไว้ว่า "ภิกษุใด... พรรณนาคุณแห่งความตาย หรือชักชวนเพื่ออันตาย ด้วยคำว่า แน่ นายผู้เป็นชาย จะประโยชน์อะไรแก่ท่าน ด้วยชีวิตอันแสนลำบากยากแค้นนี้ ท่านตายเสียดีกว่าเป็นอยู่ดังนี้... แม้ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้"³²

(2) การละเว้นกระทำ ในหัวข้อที่ 5.1.1 เราได้พูดถึงการกระทำในความหมายของกฎหมายว่านอกจากการกระทำแล้วยังหมายรวมถึงการละเว้นกระทำด้วย ในพระวินัยปิฎกก็มีพระบัญญัติในลักษณะนี้เช่นกัน คือบางสิ่งบางอย่างที่ภิกษุควรทำ แต่ได้ละเว้นกระทำ ก็ถือว่าเป็นความผิดและต้องอาบัติ เพราะละเว้นกระทำ เช่นผู้อื่นทำสิ่งของตกหล่นไว้ ภิกษุเห็นแล้วปล่อยวางเฉย ไม่เก็บไว้คืนให้แก่เจ้าของ ภิกษุนั้นมีความผิด ต้องอาบัติ ดังที่บัญญัติไว้ใน รตนวรรค สิกขาบทที่ 2 โดยมีมูลเหตุ คือ นางวิสาขา เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค และได้เปลี่ยนเครื่องประดับออก ห่อด้วยผ้าแล้วมอบให้นางทาสีถือไว้ ครั้นเสร็จจากการเข้าเฝ้า นางทาสีคนนั้นลืมห่อเครื่องประดับไว้ พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ภิกษุเก็บห่อเครื่องประดับนั้น ไว้คืนให้แก่เจ้าของ และทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้³³ ครั้นต่อมาก็มีภิกษุทราบแล้วพากันเพิกเฉย ไม่เก็บไว้คืนให้แก่เจ้าของ โดยถือว่า ไม่ใช่หน้าที่ ความนี้ทราบถึงพระพุทธเจ้า จึงทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า "...ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เก็บเอาก็ดี ไม่ให้เก็บเอาก็ดี ซึ่งของสมมติว่ารัตนกัตติ ในวัดที่อยู่กัตติ ในที่อยู่พักกัตติ แล้วเก็บรักษาไว้หมายว่าเป็นของผู้ใดผู้นั้นจะ ได้นำไป..."³⁴ และถ้าภิกษุใดแก่งเลิงเพิกเฉยละเลยจะตั้งอาบัติปาจิตตีย์

(3) การใช้ให้ผู้อื่นกระทำ เราได้พูดถึงหลักของกฎหมายว่าผู้ที่ต้องรับผิดชอบตามกฎหมายอาจจะไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ลงมือกระทำเองเสมอไป แม้ใช้ให้ผู้อื่นกระทำก็มีความผิด ในพระวินัยก็ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า การกระทำนั้นบางครั้งอาจจะเป็นผู้ลงมือกระทำเอง แต่บาง

ครึ่งอาจจะสั่งให้ผู้อื่นกระทำ ต่างฝ่ายต่างก็มีความผิดทั้งผู้สั่งและผู้รับใช้กระทำ เกี่ยวกับเรื่อง
ในลักษณะนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงอธิบายอาบัติที่ต้องโดยลงมือ
กระทำเองและสั่งให้ผู้อื่นกระทำไว้ว่า

*อาบัติถึงที่สุด ขณะผู้รับใช้ทำโจรกรรมสำเร็จตามสั่ง ต้องด้วยกันทั้ง 2 รูป ทั้งผู้สั่ง
และผู้รับสั่ง ครั้นสั่งแล้ว แต่ได้ห้ามเสียก่อนผู้รับสั่งลงมือทำการ แต่ผู้รับสั่งนั้นเขินทำโดยพลตนเอง
ภิกษุผู้สั่งไม่ต้องอาบัติ ต้องแต่ภิกษุผู้รับสั่ง สั่งเจาะจงทรัพย์สิน แต่ผู้รับสั่งไหลลักเอาสิ่งอื่นมา ก็
พึงรู้โดยนัยนี้ สั่งด้วยทำนimit ซึ่งเรียกว่าใช้ไม้ มีขีปนตาหรือพริกหน้าเป็นต้น อาบัติถึงที่สุดในขณะ
ที่ผู้รับสั่งเข้าใจแล้วทำตามสั่งสำเร็จ ต้องด้วยกันทั้ง 2 รูป ถ้าทำพลาดขณะไป ไม่จัดว่าทำได้
ตามสั่ง ท่านจึงกล่าวว่าไม่เป็นอาบัติแก่ผู้สั่ง เป็นเฉพาะแก่ผู้ทำ สั่งกำหนดเวลาให้ทำในเช้าหรือ
ในค่ำที่พึงรู้โดยนัยนี้ สั่งหลายต่อ เช่นภิกษุแดงสั่งภิกษุเขียวให้บอกภิกษುದำ เพื่อทำโจรกรรมอย่างใด
อย่างหนึ่ง หรือจะสั่งต่อออกไปอีกก็ตาม อาบัติถึงที่สุดในขณะภิกษุรูปหลังทำสำเร็จตามสั่งอันไม่
ลักลั่น ถ้าคำสั่งนั้นลักลั่นในระหว่าง เช่นภิกษุเขียวหาบอกภิกษುದำไม่ ไพล่สั่งภิกษุขาวแทน เช่นนี้ก็
สั่งผิดตัว ผู้สั่งเดิมคือภิกษุแดงรอดตัว คงต้องอาบัติถึงที่สุดเฉพาะผู้ใช้กับผู้ทำ สั่งหลาย ๆ ต่อ
ผู้รับข้ามเสียบ้าง ต้องอาบัติเฉพาะภิกษุผู้เนื่องในลำดับ ที่เขาข้ามเสียในระหว่างนั้น ไม่รู้ไม่เห็น
ไม่ต้องอาบัติ*³⁵

5.2.2 การพิจารณาถึงองค์ประกอบของการกระทำ

ในกฎหมาย ผู้ที่ต้องรับผิดชอบทางอาญาก็ต่อเมื่อการกระทำนั้นครบองค์ประกอบ
ของความผิด ได้แก่องค์ประกอบภายนอกและองค์ประกอบภายใน ในพระวินัยก็สามารถนำมา
แยกองค์ประกอบภายนอกและภายในได้เช่นกัน ภิกษุผู้กระทำจะต้องอาบัติก็ต่อเมื่อได้มีการกระทำ
ตามหัวข้อที่ 5.2.1 และการกระทำนั้นจะต้องครบองค์ประกอบ คือ

(1) องค์ประกอบภายนอก ในกฎหมายองค์ประกอบภายนอกประกอบด้วย ผู้กระทำ,
การกระทำ และ วัตถุแห่งการกระทำ ในพระวินัยก็สามารถนำมาแยกองค์ประกอบได้ทำนอง
เดียวกัน เพราะขั้นข้อว่าการกระทำความผิดแล้วมันจะมีลักษณะเหมือน ๆ กัน คือ ต้องมีตัวผู้กระทำ

* หมายถึงข้อความที่ขมมาจากหนังสือวินัยมูข

การกระทำและผู้ถูกระทำอันเป็นผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำ ลองพิจารณาตัวอย่างใน สิบแปดวรรค สิกขาบทที่ 1 ท่านบัญญัติได้ดังนี้

" 1 อนึ่ง ภิกษุใด แกล้งพรากสัตว์จากชีวิต เป็นปาจิตตีย์"³⁶

ถ้านำมาแยกองค์ประกอบภายนอก โดยเทียบกับกฎหมายจะได้ดังนี้

1 อนึ่ง ภิกษุใด หมายถึง ผู้กระทำ

2 แกล้งพราก ... จากชีวิต หมายถึง การกระทำ

3 สัตว์ หมายถึง วัตถุแห่งการกระทำ หรือ ผู้ถูกระทำ ในทางพระวินัย

ท่านเรียกว่า "วัตถุแห่งอาบัติ" ถ้าการกระทำนั้นต้องอาบัติปาราชิก เช่น ในปาราชิกกัมม์ สิกขาบทที่ 3 ที่ว่าภิกษุใดพรากกาย "มนุษย์" จากชีวิต ถือว่า "มนุษย์" เป็น "วัตถุแห่งปาราชิก"³⁷ แต่ถ้าพรากชีวิตสัตว์หรือเปรต ต้องอาบัติถุลลัจจัย ก็ถือว่า "สัตว์หรือเปรต" เป็นวัตถุแห่งถุลลัจจัย" แต่ถ้าพรากชีวิตสัตว์ดิรัจฉาน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ก็เรียกว่า "สัตว์ดิรัจฉาน" เป็น "วัตถุแห่งปาจิตตีย์"³⁸

ในทางกฎหมายเมื่อกล่าวถึงวัตถุแห่งการกระทำ หมายถึง ผู้อื่น หรือผู้ที่ได้รับความเสียหายจากการกระทำนั้น อาจจะเป็นบุคคล หรือนิติบุคคล หรืออาจจะหมายถึงสังคมหรือรัฐ เป็นผู้ได้รับความเสียหายก็ได้ แต่ถ้ามีใครสักคนหนึ่งเป็นผู้ลงมือฆ่าตนเอง หรือพยายามฆ่าตนเอง กฎหมายถือว่าขาดองค์ประกอบภายนอกของความผิด เพราะไม่มีผู้อื่น ได้รับความเสียหาย บุคคลผู้นั้นจึงไม่ต้องรับผิดทางอาญา แต่สำหรับในพระวินัย การที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งพยายามปลิดชีวิตของตนเองมีความผิดตามพระวินัย³⁹

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งสำหรับพิจารณาองค์ประกอบภายนอกของความผิดอาญา ถ้าพิจารณาอย่างผิวเผินบางกรณีอาจจะเห็น "ผู้อื่น" ได้ไม่ชัดเจน แต่ถ้าพิจารณาอย่างรอบคอบแล้ว จะเห็นว่า ผู้นั้นนั้นอาจไม่ใช่บุคคล แต่อาจหมายถึงสังคมส่วนรวม การกระทำใดที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนก็ถือสังคมส่วนรวมนั้นเป็นผู้อื่นที่ได้รับความเสียหาย ผู้กระทำจะต้องรับผิดทางอาญา เช่น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 388 บัญญัติไว้ว่า "ผู้ใดกระทำการอันควรถวายหน้าต่อหน้าสาธารณชน โดยเปลือยหรือเปิดเผยร่างกายหรือกระทำการลามกอย่างอื่น ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท"

เมื่อพิจารณาความผิดในลักษณะนี้ ในพระวินัยก็มีอยู่มากมายเช่นกัน เพราะ ผู้อื่น ที่จะ
 ได้รับความเสียหายอาจจะไม่ใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยตรง แต่หมายถึงสถาบันสงฆ์ หรือพุทธศาสนา
 เป็นผู้ได้รับความเสียหาย การกระทำที่เข้าข่ายดังกล่าวนี้จึงถือว่าผิดพระวินัย ภิกษุผู้กระทำความ
 อามิตีเช่นกัน ดังตัวอย่างในรัตนวรรค สิกขาบทที่ 6 ซึ่งบัญญัติว่า "อนึ่ง ภิกษุใด ให้ทำเต็ยงกัตติ
 ตั้งกัตติ เป็นของหุงนุ่นเป็นปาจิตตีย์ ให้หรือเสีย"⁴⁰ หรือนอกจากนี้บางพระบัญญัติแม้แต่ภิกษุเคี้ยว
 อาหารเลี้ยงตั้งก็ถือว่าต้องอาบัติ เพราะเป็นการขาดความสำรวม

(2) องค์ประกอบภายใน การพิจารณาองค์ประกอบภายในของกฎหมายอาญาให้
 พิจารณาที่ เจตนา, ประมาท หรือไม่เจตนา ไม่ประมาท ในพระวินัย การจะพิจารณาว่าภิกษุ
 รูปใด ทำผิดสถานใด ควรจะปรับอาบัติหนักเบาปานใด ท่านให้พิจารณาถึง "สจิตตกะ" กับ
 "อจิตตกะ" คำว่า สจิตตกะ ท่านแปลว่า มีจิตเจือ แก่ล้าง จงใจ⁴¹ ส่วนอจิตตกะ แปลว่า ไม่มี
 จิตเจือ ไม่แก่ล้าง ไม่จงใจ⁴² ถ้านำมาเปรียบเทียบกับกฎหมาย สจิตตกะ เปรียบได้กับ เจตนา
 ส่วนอจิตตกะ เปรียบได้กับ ไม่เจตนา ในกฎหมายการกระทำใดไม่ว่าเจตนา ประมาท หรือ
 ไม่เจตนาไม่ประมาท ก็มีความผิดได้ แต่จะต่างกันที่ความหนักเบาของความผิด ในทางพระวินัยก็
 เช่นกันแม้จะกระทำโดยมีจิตเจือหรือไม่มีจิตเจือก็มีความผิดได้ แต่จะต่างกันที่ความหนักเบาของ
 ความผิด

การพูดถึง เจตนา ในศาสนาพุทธมีกล่าวไว้ที่นับว่าสำคัญอีกแห่งหนึ่งก็คือในพระสูตร
 เกี่ยวกับคำสอนเรื่องกรรมและการให้ผลแห่งกรรม โดยถือเอาเจตนาเป็นเครื่องแยกให้เห็นว่า
 การกระทำนั้นเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว และผู้กระทำจะต้องเสวยผลแห่งกรรมชนิดใด ดังที่พระ
 พุทธเจ้าทรงกล่าวว่า

ภิกษุทั้งหลาย เจตนาอันเองเราเรียกว่ากรรม บุคคลใดจงใจแล้วจึงกระทำ
 ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ⁴³

สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มี
 กรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทราบและประณีต⁴⁴

บุคคลหว่านพืชชนิดใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำดีย่อมได้ดี ผู้ทำชั่วย่อมได้ชั่ว⁴⁵

บุคคลทำกรรมใดแล้วย่อมเดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นทำแล้วไม่ได้ บุคคล
มีหน้าข่มด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ ย่อมเสวยผลของกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วไม่ได้
บุคคลทำกรรมใดแล้วย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นแล ทำแล้วเป็นดี⁴⁶

คนพาลมีปัญญาทราม ย่อมทำกับตนเองเหมือนเป็นศัตรู ย่อมทำกรรมไว้อัน
ให้พลเผ็ดร้อน บุคคลทำกรรมใดแล้วย่อมเดือดร้อนภายหลัง มีหน้าองด้วยน้ำตา
ร้องไห้อยู่ เสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วไม่ได้เลย

บุคคลทำกรรมใดแล้ว ไม่เดือดร้อนในภายหลัง เสวยผลกรรมใด ด้วยหัวใจ
ข่มขืนเบิกบาน กรรมนั้นทำแล้วเป็นการดี บุคคลรู้กรรมใดว่าเป็นประโยชน์
แก่ตน ควรรับลงมือกระทำกรรมนั้นที่เดี๋ยว⁴⁷

จึงเห็นได้ว่า "เจตนา" ในพระสูตร เน้นหนักเรื่องกรรมอันเกิดจากการกระทำความ
ดีหรือความชั่วของมนุษย์ว่าจะได้รับผลแห่งกรรมใดย่อมขึ้นอยู่กับ "เจตนา" ส่วน "สัจจิตตะ" ใน
พระวินัยเน้นเรื่องความรับผิดชอบหรือความต้องอาบัติของภิกษุ ว่าภิกษุได้กระทำความผิดสิ่งใดลงไปซึ่ง
ล่วงละเมิดพระวินัย จะต้องอาบัติหนักเบาอย่างไรหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับว่าภิกษุนั้นได้กระทำความ
ผิดลงไปโดยมีจิตเจ้อ, จงใจกระทำ (สัจจิตตะ) หรือไม่มีจิตเจ้อ, ไม่จงใจกระทำ (อจิตตะ)

นอกจากนี้คำสอนพุทธถือว่า การกระทำใด ๆ ของมนุษย์โดยทั่ว ๆ ไป ขึ้นอยู่กับแรงจูง
ใจสองประการคือ อกุศลมูล ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลง และกุศลมูล ได้แก่
ความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือการกระทำที่มีความรู้สึกว่ามี
มี "ตัวตน" ควบคุมอยู่ ดังที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกว่า

การกระทำใดที่ถูกทำโดยความโลภ เกิดจากความโลภ มีความโลภเป็น
เหตุ มีความโลภเป็นบ่อเกิด สถานแห่งการมีตัวตนแห่งการกระทำนั้นย่อมเกิดขึ้น
และการกระทำก็บังเกิดผล เมื่อบังเกิดผลแล้วบุคคลย่อมแสวงผลของการกระทำ
นั้น ... การกระทำใดที่ถูกทำไปโดยโทสะ ... การกระทำใดที่ถูกทำไปโดย
โมหะ ... สถานแห่งการมีตัวตนของการกระทำนั้นย่อมเกิดขึ้น⁴⁸

และในอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า การกระทำมีบ่อเกิดจากธรรมชาติ 3 ประการของ

ภิกษุทั้งหลาย มีกรรมชาติ 3 ประการที่ก่อให้เกิดการกระทำขึ้น โภคะเป็น
บ่อเกิดการกระทำ โทสะเป็นบ่อเกิดของการกระทำ โภคะเป็นบ่อเกิดของการ
กระทำ ... มีกรรมชาติอีก 3 ประการที่ก่อให้เกิดการกระทำขึ้น อโภคะเป็น
บ่อเกิดของการกระทำ อโทสะเป็นบ่อเกิดของการกระทำ อโภคะเป็นบ่อเกิด
ของการกระทำ⁴⁹

แต่ในพระวินัยพระพุทธรเจ้าได้ทรงกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ภิกษุทำผิดวินัย หรือที่เรียกว่า
"อาการ" ที่ภิกษุต้องอาบัติมี 6 อย่าง คือ⁵⁰

- 1 ต้องด้วยความไม่ละอาย คือภิกษุรู้อยู่แล้วว่าการกระทำอย่างนั้นเป็นการละเมิด
พระวินัย แต่ยังทำลงไปด้วยใจด้านไม่รู้จักอาย ดังนี้ เรียกว่าต้องด้วยความไม่ละอาย
- 2 ต้องด้วยความไม่รู้ คือภิกษุไม่รู้ว่าการกระทำอย่างนั้นพระวินัยบัญญัติห้ามไว้ และ
ได้ทำล่วงละเมิดพระวินัย ดังนี้ เรียกว่าต้องด้วยความไม่รู้
- 3 ต้องด้วยความสงสัยแล้วซิ่นทำ คือภิกษุสงสัยว่าการกระทำอย่างนั้นผิดพระวินัยหรือ
ไม่ แต่ยังซิ่นทำด้วยขาดความระมัดระวังเช่นนั้น ถ้าการกระทำนั้นผิดพระวินัยบัญญัติก็ต้องอาบัติตาม
วัตถุแห่งการกระทำ ถ้าไม่ผิดก็ต้องอาบัติทุกกฎ เพราะสงสัยอยู่แล้วยังซิ่นทำอีก
คำว่า "ซิ่นทำ" กับ "เฝิ่นทำ" มีความหมายแตกต่างกันคือ ซิ่นทำ คือรู้อยู่ที่ไม่ควร
ทำแต่ยังกล้าทำ⁵¹ ส่วน เฝิ่นทำ คือต้องจำใจทำในสิ่งที่ไม่อยากทำ⁵²
- 4 ต้องด้วยความสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควร เช่น มังสะสัตว์ที่เขาไม่ได้ใช้เป็น
อาหาร เป็นของต้องห้ามไม่ให้ฉัน ภิกษุสำคัญผิดว่าควรแล้วฉันดังนี้ เรียกว่าต้องด้วยสำคัญว่าควร
ในของที่ไม่ควร

5 ต้องด้วยความสำคัญว่าไม่ควรในของที่ควร เช่น มังสะสัตว์ที่เขาใช้เป็นอาหารของ
ควร ภิกษุสำคัญว่าเป็นของต้องห้าม แต่ยังซิ่นฉันอีก ดังนี้ต้องอาบัติด้วยสำคัญว่าไม่ควรในของที่ควร

6 ต้องด้วยลี้ลิสติ ทำนชกตัวอย่างว่าน้ำผึ้ง จัดว่าเป็นเภสัชอย่างหนึ่ง เมื่อถึงมือ
แล้วเก็บไว้ฉันได้เพียง 7 วัน ภิกษุลืมไป ปล่อยให้ล่วงกำหนดนั้น ดังนี้ต้องอาบัติด้วยลี้ลิสติ

อาการแห่งการต้องอาบัติ 6 ประการนี้สามารถเปรียบเทียบได้กับองค์ประกอบภายใน
ในของกฎหมายนั่นเอง ในกฎหมายแม้จะมีองค์ประกอบภายนอกแห่งความผิดเหมือนกัน แต่ถ้า

องค์ประกอบภายในต่างกัน ก็เป็นผลให้ได้รับโทษหนักเบาต่างกัน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับพระวินัยก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ภิกษุต้องอาบัติด้วยอาการ 6 อย่างนี้แตกต่างกัน เป็นผลให้ความหนักเบาของอาบัติที่ต้องแตกต่างกัน ไปด้วย ลองพิจารณาตัวอย่างดังต่อไปนี้

ในปาจิตตีย์ วรรค 7 ลิกขาบทที่ 1 พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า

"อนึ่ง ภิกษุใด แกล้งพรากรัสต์วจากชีวิต เป็นปาจิตตีย์"⁵³

และในบทกษณีย์ พระองค์ทรงอธิบายเพิ่มเติมว่า

สัตร่วมชีวิต ภิกษุสำคัญว่ามีชีวิต พรากรจากชีวิต ต้องอาบัติปาจิตตีย์

สัตร่วมชีวิต ภิกษุสงสัย พรากรจากชีวิต ต้องอาบัติทุกกฏ

สัตร่วมชีวิต ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่สัตร่วมชีวิต พรากรจากชีวิต ไม่ต้องอาบัติ

ไม่ใช่สัตร่วมชีวิต ภิกษุสำคัญว่ามีชีวิต ... ต้องอาบัติทุกกฏ

ไม่ใช่สัตร่วมชีวิต ภิกษุสงสัย ... ต้องอาบัติทุกกฏ

ไม่ใช่สัตร่วมชีวิต ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่สัตร่วมชีวิต ... ไม่ต้องอาบัติ⁵⁴

เรื่ององค์ประกอบภายในทางกฎหมายอีก เรื่องหนึ่งที่ทำุกระทำ ได้กระทำลง ไปโดยไม่เจตนา ไม่ประมาท ก็มีความผิดได้ และถือเป็นการผิดเด็ดขาด ในพระวินัยก็มีบทบัญญัติที่ภิกษุต้องรับผิดชอบในลักษณะนี้ ดังตัวอย่าง เรื่องพระฉัพพัคคีย์ ในสุรพยานวรรค ลิกขาบทที่ 2 มีเรื่องอยู่ว่าพระฉัพพัคคีย์ ได้ทำให้ภิกษุรูปหนึ่งหิว ไร้อาหารด้วยวิธีนี้มือ ภิกษุรูปนั้นเหนื่อย หายใจไม่ทัน ถึงกับปรณภาพลง พระฉัพพัคคีย์ต้องอาบัติทุกกฏ⁵⁵

5.2.3 การพิจารณาถึงการยกเว้นความผิดและโทษของการกระทำ

ในกฎหมายอาญา ตามปกติผู้กระทำความผิดจะต้องรับโทษตามกฎหมาย เว้นแต่การกระทำนั้นมีกฎหมายยกเว้นความผิดหรือยกเว้นโทษไว้ให้ หากพิจารณาหลักการทำนองเดียวกันนี้ ในพระวินัยก็ถือว่าภิกษุที่กระทำผิดวินัยจะต้องถูกลงโทษตามวินัย แต่มีบางกรณีแม้ว่าภิกษุได้กระทำความผิด แต่ได้รับยกเว้นโทษและความผิดตามพระวินัย เช่น ภิกษุถูกลักหลับ ขณะที่ภิกษุนั้นกำลังหลับอยู่ ภิกษุอื่นได้อาศัยอวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดของภิกษุที่กำลังหลับทำให้สูกกะ (น้ำอสุจิ, น้ำกาม) เคลื่อนหรือทำให้สูกกะของภิกษุที่กำลังหลับเคลื่อน หรือภิกษุที่กำลังหลับและฝันจนสูกกะเคลื่อน เวลานี้ถือว่าภิกษุที่กำลังหลับไม่ต้องอาบัติ เพราะ ไม่มีเจตนา⁵⁶ หรือแม้แต่ภิกษุผู้ฝัน

มิได้หลับ แต่ถูกข่มขืน โดยไม่รู้ลัทธิเกี่ยวกับการสัมผัสของการถูกข่มขืนนั้น ภิกษุนั้นก็ไม่ต้องอาบัติ⁵⁷ หรือการที่ผู้นั้นจะเข้ามาทำร้ายเบียดเบียน ภิกษุกระทำการบางอย่างที่ไม่เกินแก่เหตุ เพื่อให้พ้นจากภยันั้น อย่างนี้เรียกว่า ต่อสู้ป้องกันตัว ไม่ต้องอาบัติ⁵⁸ และมีตัวอย่างอีกมากมายที่ภิกษุกระทำผิดแต่ได้รับการยกเว้นโทษและความผิด เพราะขาดองค์ประกอบภายนอกและภายในของความผิดดังกล่าวแล้ว

นอกจากการยกเว้นบางกรณีเป็นเรื่อง ๆ ไปแล้ว ยังมีการยกเว้นความผิดทุกกรณีให้แก่ภิกษุผู้กระทำผิด 4 ประเภท คือ

- 1) ภิกษุเป็นบ้าคลั่งจนถึง ไม่มีสติสัมปชัญญะ
- 2) ภิกษุผู้เพ้อถึง ไม่รู้สึกตัว
- 3) ภิกษุผู้กระสับกระส่ายและ เวทนามกล้ำถึง ไม่มีสติ
- 4) ภิกษุผู้ก่อเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบทใด ๆ ขึ้น ซึ่งเรียกว่า อาทกัมมิกะ

ภิกษุนั้นจะ ไม่ต้องอาบัติในสิกขาบทนั้น⁵⁹

6. บทสรุป

ในการศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่อง ลักษณะของการกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดและต้องรับโทษ ในกฎหมายอาญากับในพระวินัย ในบทนี้ ผู้วิจัยพยายามศึกษาโดยการยกกฎหมายขึ้นมาเป็นตัวตั้ง แล้วนำข้อบัญญัติในพระวินัยมาเป็นตัวเทียบ ว่าลักษณะของโทษในกฎหมายเรื่องใดสามารถเปรียบเทียบกับลักษณะของความผิดและโทษในพระวินัยเรื่องใด อย่างไร แต่ทั้งนี้ได้หมายความว่าผู้วิจัยสามารถเปรียบเทียบกันได้หมดทุกแห่งทุกมุม เพราะผู้วิจัยได้พิจารณาแล้วเห็นว่ารายละเอียดต่าง ๆ ในพระวินัยปฏิภรณ์นั้นมีมาก ผู้วิจัยเน้นหนักเฉพาะในส่วนที่เป็น พระปาติโมกข์ อันมีฐานะเป็นกฎหมายของพุทธจักร ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับกฎหมายอาญามากมาย จึงสามารถนำมาเปรียบเทียบกันให้เห็น ได้ชัด แต่ในพระวินัยส่วนที่เป็น อภิสมาจาร ซึ่งมีฐานะเป็นธรรมเนียมอันดีงามที่จะชักนำภิกษุสงฆ์ให้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาแก่คนทั่วไปนั้นค่อนข้างจะเปรียบเทียบให้เห็นได้ยาก เช่น การบัญญัติว่า "ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่ฉันทแลบลัน เราจักไม่ฉันทงจับ ๆ เราจักไม่ฉันทเล็ชริมฝปาก เราจักไม่ฉันทเล็ยมือ เราจักไม่ฉันทขอด

บาตร เราจักไม่เอามือเปื้อนจับภาชนะ"^{๑๐} เป็นต้น ในพระวินัยภิกษุได้อำนาจบัญญัติเหล่านี้ถือว่าต้องอาบัติ แต่เนื้อหาในลักษณะนี้ค่อนข้างจะเปรียบเทียบกับกฎหมายได้ยาก ผู้วิจัยจึงมิได้หยิบยกมาเปรียบเทียบ ทั้งนี้เพราะมีเป้าหมายจะเปรียบเทียบกันในเรื่องสำคัญ ๆ เท่านั้น

ในการเขียนรายงานการวิจัยบทนี้ ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบแต่ละขั้นตอนมาโดยละเอียดทุกประเด็นแล้ว จึงมิได้สรุปเปรียบเทียบในท้ายบทอีก

